

CONTRIBUȚII LA ISTORICUL BISERICII DOMNEȘTI DIN CÂMPULUNG MUSCEL, JUDEȚUL ARGES

ȘTEFAN TRĂMBACIU

Cele două inscripții din exteriorul actualei Biserici Domnești¹ menționează că biserica a fost zidită de Doamna Chiajna,² soția voievodului Mircea Ciobanul și de fiul său, Petru cel Tânăr,³ în anul 1567, având hramul „Sfinții voievozi Mihail și Gavril“. Inscripțiile au fost puse, însă, mult mai târziu.

Prima, în anul 1721, când biserica a fost rezidată din temelie de voievodul Nicolae Mavrocordat, sub directa supraveghere a celui care a fost ispravnic de Muscel și Argeș, între 25 iulie 1720 și 1721, vornicul Neacșu Piteșteanu⁴.

De altfel, vornicul Neacșu Piteșteanu a suportat, din banii săi cheltuielile pentru zugrăvirea interiorului bisericii, a altarului și a tindei. Și tot acum s-a atribuit bisericii și hramul „Sf. Nicolae“, probabil de la numele celui de al doilea ctitor al ei, voievodul Nicolae Mavrocordat.

A doua inscripție a fost pusă la 30 iulie 1889, după o perioadă cuprinsă între anii 1870-1889, când biserica a fost zidită din nou la inițiativa și cu sprijinul unor epitropi, dar și cu ajutorul „altor buni creștini“ din Câmpulung.

În toponimia locală, dar și în documente⁵ ea este menționată sub numele de „Biserica Domnească“ dar și sub numele „Biserica grecilor“⁶. Prima

¹ Pisania din anul 1567 nu s-a păstrat.

² Doamna Chiajna a fost soția voievodului Mircea Ciobanul, care a domnit în Țara Românească (ian. 1545-28 februarie 1554 și ian. 1558-21 sept. 1559). Era fiica lui Petru Rareș și a Elenei Brancovici și sora vitregă a voievodului Moldovei Iancu Sasul. A fost o ființă evlavioasă și din această cauză a făcut mai multe danii la Muntele Athos. A rămas în istorie și cu numele de „Mirceoia“.

³ Voievodul Petru cel Tânăr a domnit în Țara Românească între 21 septembrie 1559-iunie, după 8, 1568. Îndrăgostit minor el s-a aflat sub regența mamei sale, Doamna Chiajna.

⁴ D. Băjan; *Documente de la Arhivele Statului*, p. 65-67; Nicolae Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România*, vol. 1, p. 162.

⁵ Arhivele Naționale București (în continuare A.N.B.) ms. 36, f. 56; Ispravnicatul Muscel, ms. 1557, f. 33; ms. 43, f. 372-373; ms. 47, f. 126v; ms. 77, f. 124v-125; ms. 93, f. 138, Filiala Ilfov, Curtea de Apel, Secția a II-a, dos. 63/1938, f. 2.

denumire provine de la faptul că biserica a fost o ctitorie domnească zidită într-un oraș domnesc care s-a bucurat, încă de la întemeierea Țării Românești de privilegiile deosebite⁷ și care a fost reședință voievodală între anii 1330-1369⁸. A doua denumire înclinăm să credem că provine de la faptul că primul ctitor s-a folosit la construcția bisericii de unii slujbași de origine grecească aduși de voievodul Mircea Ciobanul la urcare pe tron⁹ sau de la numele voievodului Nicolae Mavrocordat, domnitor fanariot al Țării Românești, care a domnit între anii 1716-1730 și care a fost al doilea ziditor al bisericii. Din acest motiv biserica era frecventată de negustorii de origine grecească din oraș sau care tranzitau orașul Câmpulung precum și de unii dregători de aceeași origine¹⁰.

Acest fapt îi conferea un statut deosebit, de biserică domnească, într-o așezare domnească în care mai existau încă un număr de 12 biserici ortodoxe și una catolică. În același timp biserica a devenit și un centru de cultură fiind și depozitară a unor cărți rare cum au fost Cazania, tipărită în anul 1642, și un Minei din anul 1698,¹¹ pe de o parte, iar pe de altă parte a luat sub îngrijirea sa școala domnească întemeiată de Antonie vodă din Plopești în anul 1669,¹² care funcționa în apropierea bisericii¹³.

Aceste atribuții pe care și le-a câștigat, încă de la zidirea sa, i-au adus numeroase avantaje, printre care și acela că a fost înzestrată, din partea domniei, cu mai multe privilegii care prevedeau scutiri pentru preoții care slujeau la biserică pentru plata unor dări către domnie.

În același timp a fost înzestrată cu unele „locuri“ în oraș. Dar înzestrarea cu proprietăți în Câmpulung era un proces foarte greu de realizat pentru că orașul s-a format și a evoluat pe moșia obștii în care moșnenii dețineau în proprietate individuală, casa cu grădina, locul de casă cu pivniță și curte, loc „slobod“ sau locurile de prăvălie¹⁴. Ele formau obiectul vânzărilor și cumpărărilor doar între moșneni până în a doua jumătate a secolului al XVII-lea când procesul destrămării obștii se va accentua prin pătrunderea unor străini în obște¹⁵ sau prin vânzarea unor „locuri“ mănăstirii Câmpulung¹⁶. Restul

⁶ N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 162 și Ioan Răuțescu, *Câmpulung-Muscel, Monografie istorică, Câmpulung Muscel, 1943*, p. 273.

⁷ Ștefan Trămbaciu, Gheorghe Pârnuță, *Pânza (Ocolnica) cu vechile privilegii ale orașului Câmpulung Muscel, 1215-1747*, Pitești, Ed. Cultura, 1997.

⁸ Istoria României, II, Buc., Ed. Acad. R.S.R., 1962, p. 166 și p. 325. P.P. Panaitescu, *Introducere la Istoria Culturii Românești*, Buc., 1969, Ed. Științifică, p. 310; Constantin C. Giurăscu și Dinu C. Giurăscu, *Istoria Românilor*, Buc., 1971, p. 213.

⁹ N. Iorga, *Bizanț după Bizanț*, p. 131.

¹⁰ Ioan Răuțescu, *op. cit.*, p. 273.

¹¹ *Ibidem*, p. 274.

¹² Gheorghe Pârnuță, Ștefan Trămbaciu, *Mărturii și documente școlare muscelene (1215-1918)*, Ed. Semne, Buc., 1997, p. 44.

¹³ Ioan Răuțescu, *op. cit.*, p. 202.

¹⁴ Pentru detalii vezi Ștefan Trămbaciu *Istoricul obștii câmpulungenilor musceleni în evul mediu și prima jumătate a secolului al XIX-lea*, Buc., Ed. Semne, 1997.

¹⁵ A.N.B., M-reă Câmpulung, LXIV / 5, original.

proprietăților, adică, islazul, pădurile, apele și munții erau în proprietate devălmașă. Pentru locurile arendate de „străinii ungureni“ dar și pentru puținele locuri domnești existente în vatra orașului, conducerea obștii încasa clacă și dijmă.

Biserica Domnească a fost înzestrată cu puține astfel de locuri domnești, dar este de menționat faptul că ele se aflau amplasate în jurul bisericii și în apropierea pieții¹⁷, deci în zona comercială a orașului, și aveau menirea să aducă venituri Bisericii Domnești pentru întreținerea ei și a preoților ei, contribuind la completarea veniturilor obținute de la enoriași al căror număr, așa cum rezultă din catastrafiile din anii 1810 și 1840 era în jur de 100 familii¹⁸.

Deținerea acestor locuri, abuzurile făcute de conducerea orașului dar și de negustori care le închiriau, au declanșat mai multe procese între cele două părți. Negustorii care au închiriat aceste locuri au construit pe ele cârciumi, prăvălii stabile dar și sănii¹⁹, pentru care plăteau „embaticiu“ bisericii.

C.D. Aricescu, în „Istoria Câmpulungului“ vol. II, afirmă că după 1750 aceste locuri aflate în proprietatea Bisericii Domnești au fost însușite de județii orașului Câmpulung, prin pângarii de cartiere, care le-au dat de zestre fetelor lor, ori le-au vândut, iar pentru cele închiriate ei și-au însușit chiria care trebuia să revină preoților²⁰.

Documentele studiate confirmă o parte din aceste afirmații în special cele referitoare la însușirea chiriei de către județii orașului. C.D. Aricescu menționează printre aceștia pe Constantin județul²¹, Ghinea județul²², Nicolae grecul²³, Arsenie județul²⁴, Seftel²⁵ și Manta județul²⁶. Documentele îi confirmă pe toți ca ocupând această funcție, începând cu prima jumătate a secolului al XVIII-lea și până în primele decenii ale secolului al XIX-lea.

Este știut faptul că județii, ca persoane oficiale, luau parte ca boieri hotarnici la alegeri de moșii în afara orașului. În această calitate ei erau numiți prin răvașe domnești sau prin porunca ispravnicilor județului. În oraș toate actele încheiate între orășeni (vânzare, arendă, schimb, danie, închirieri) erau adevărate prin semnătura județului ca fiind cu știrea sa.

¹⁷ Ștefan Trâmbaciu, *Relațiile dintre orășeni și Mănăstirea Câmpulung în a doua jumătate a sec. al XVII-lea, Studii și articole de istorie*.

¹⁸ Ioan Răuțescu, *op. cit.*, p. 265.

¹⁹ *Ibidem*, p. 269.

²⁰ Prăvălii mutabile.

²¹ C.D. Aricescu, *Istoria Câmpulungului*, p. ..., vezi și C.D. Aricescu, *Scrieri Alese - Restituito*, Ed. Minerva, Buc., 1982, p. 360, ediție îngrijită de Dan Simionescu și Petre Costinescu cu o prefață de Ștefan Cazimir.

²² Județ al orașului Câmpulung d mai multe ori, ultima dată în 1797 cf. A.N.B., ms. 1238, f. 506.

²³ Județ în anii 1754 și 1759 (A.N.B., M-rea Câmpulung, ms. 204, f. 52 și XXXI / 30, original).

²⁴ Județ în anii 1820, 1824, 1825, 1826 și 1831 (A.N.B., ms. 114, f. 201-201v; ms. 1315, f. 4, Curtea de Apel Secția a II-a, dos. 100/1839).

²⁵ Județ în anul 1819 (A.N.B., Mitropolia Țării Românești, ms. 98, p. 43).

²⁶ Seftel Nicolae postelnicerul - în 1824 (A.N.B., Ispravnicatul Muscel, ms. 1395, f. 76v).

²⁷ Județ în 1713 (A.N.B., ms. 478, f. 85 și 86).

În anul 1800, preoții bisericii se plâng voievodului Alexandru Constantin Moruzi „pentru locurile slobode domnești de aici din orașul Câmpulung... ca unele ce au fost hărăzite bisericii de răposaii aceia domni ctitori ai acestei biserici”²⁷. Se specifica că pentru aceste locuri preoții au avut și hrisoave dar ele au ars în timpul războaielor din anii 1774 și 1788-1790.

Voievodul Alexandru Constantin Moruzi însărcinează pe căminarul Ioan Crețulescu și pe medelnicerul Ioan Brezoianu²⁸, ispravnici în funcțiune, să cerceteze această plângere. Ei ajung la concluzia, după ce cercetează hrisoavele orășenilor câmpulungeni și ale preoților de la Biserica Domnească, că „numita biserică au avut în loc în orașul Câmpulung ce șădea un Arsenie Mazăi”²⁹ iar „pentru locul lui Arsenie să aibă al stăpâni Biserica Domnească că iar unde s-au stăpânit și mai nainte adecă pe a lui Arsenie Mazălul, iar nu la altă parte”³⁰.

Procesele au fost lungi și anevoioase și de cele mai multe ori orășenii câmpulungeni au câștigat. Cel mai lung proces s-a finalizat în 1838, între Biserica Domnească și Gheorghe Irimia Cojocarul, pe de o parte și Toma Urianu pe de altă parte, pentru „un loc în ulița Târgului luat cu embatic de la biserică de către numitul Irimia Cojocarul pentru a-și face prăvălie pe el și pentru care plătea 25 lei pe an”³¹, plătind chiria pe un an înainte.

Cu această ocazie s-a hotărât să se „aleagă” toate locurile domnești din Câmpulung, care aparțin Bisericii Domnești începând „cu capul uliții din jos despre biserică unde au avut prăvălie răposatul Constantin județ”³².

Se menționează că cele mai multe locuri domnești care fac obiectul acestei cercetări au fost cuprinse de orășeni care și-au construit pe ele case și prăvălii „dând embatichiu la oraș”³³. S-a hotărât ca, atât locul în cauză, cât și alte două locuri care erau libere, precum și cele pe care le-au ocupat orășenii și și-au construit pe ele case sau prăvălii, conform cercetărilor efectuate în anul 1800 de către Ispravnicatul de Muscel³⁴, erau ale Bisericii Domnești, care le-a închiriat la diverși negustori. S-a mai hotărât că negustorul Toma Urianu să plătească chiria pe ultimii opt ani, câte 25 lei pe an, în total 200 lei³⁵. De asemenea, trei locuri „slobode” pe care și le-au însușit unul Constantin județul și două, Ghinea județul, să le stăpânească Biserica Domnească... nesupărată de către nimeni, închiriindu-le la cine va voi spre al ei folos”³⁶, precum și alte locuri din Câmpulung pe care orășenii au construit case și „... de la care să ia pă

²⁷ A.N.B., Ispravnicatul Muscel, ms. 1557, f. 33).

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ A.N.B., ms. 43, f. 372-373.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ A.N.B., ms. 36, f. 56.

³² *Ibidem*.

³³ Din vechime dijma și claca pentru aceste locuri domnești constituiau venituri la „casa obștii”.

³⁴ Acum desființat.

³⁵ A.N.B., Filiala Ilfov, Curtea de Apel, Secția a II-a, dos. 63/1938, f. 2.

³⁶ *Ibidem*.

tot anul embatichiul tocmit cu cel ce le stăpânesc iarăși întru nesupărare de către nimeni³⁷.

Doă momente din istoria așa de veche a Bisericii Domnești ridică unele semne de întrebare. Primul și poate cel mai important, anul exact al zidirii ei și numele ctitorului. Cele două inscripții, care au fost puse mult mai târziu, în anii 1721 și 1889, cu ocazia rezidirii lăcașului, amintesc așa cum am văzut că ea a fost zidită în anul 1567 de către doamna Chiajna și de fiul său Petru cel Tânăr.

Preotul Ioan Răuțescu, autorul monografiei Câmpulung Muscel în 1943, afirmă și el că biserica a fost zidită în anul 1567 tot de către doamna Chiajna și Petru cel Tânăr³⁸. Ultima monografie a orașului intitulată „Câmpulung Muscel ieri și azi” scrisă de un colectiv de istorici sub coordonarea lui Gheorghe Pârnuță nu se ocupă în mod special de Biserica Domnească.

Istoricul Nicolae Stoicescu o atribuie și el doamnei Chiajna dar afirmă că a fost zidită între anii 1565-1566 și refăcută în 1721 de voievodul Nicolae Mavrocordat³⁹.

Dar, cum vechile documente s-au pierdut sau au fost distruse, cele scrise mai târziu, și în special cele de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea îl menționează ctitor pe voievodul Mircea Ciobanul „... care iaste făcută din temelia ei de răposatul Mircea Vodă⁴⁰ sau „... este făcută din temelia ei de răposatul Mircea Vodă⁴¹, la fel menționându-l pe Mircea Ciobanul și hrisoavele din 30 mai 1813⁴², 15 septembrie 1819,⁴³ și 24 august 1824⁴⁴, hrisoave care vor fi publicate în continuare.

Preotul Ioan Răuțescu vorbind de reînnoirea scutirilor bisericii de Alexandru Ipsilanti la 25 mai 1797⁴⁵, menționează că documentele afirmă că biserica „... este făcută din temelie de răposatul Micea Vodă...⁴⁶ și tot el afirmă că pomelnicul bisericii scris în anul 1839 începe cu vechii ctitori „Mircea Ciobanul, Chiajna Doamna, Nicolae voievod, Smaranda Doamna și Petru voievod⁴⁷. Referindu-se la pictura interioară Ioan Răuțescu spune că ea a fost executată la 1889 și reprezintă pe ctitorii: Petru al II-lea voievod și pe doamna Chiajna „prima fondatoare⁴⁸.

Studiind toate aceste date apare firesc întrebarea cine este, de fapt, ctitorul bisericii și când a fost zidită ea? Până la descoperirea unor documente

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ Ioan Răuțescu, *op. cit.*, p. 263.

³⁹ Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 162.

⁴⁰ A.N.B., ms. 36, f. 56.

⁴¹ A.N.B., ms. 47, f. 12v.

⁴² A.N.B., ms. 77, f. 124v-125.

⁴³ A.N.B., ms. 93, f. 138.

⁴⁴ A.N.B., ms. 103, f. 77v.

⁴⁵ Ioan Răuțescu, *op. cit.*, p. 265.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 273.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 264.

mai vechi și mai exacte ne permitem să avansăm ideea că biserica a început să fie construită de voievodul Mircea Ciobanul în a doua sa domnie (1558-1559) și a fost terminată în anul 1567 de către Doamna Chiajna și Petru cel Tânăr, sau poate în anii 1565-1566, cum afirmă istoricul Nicolae Stoicescu.

Al doilea moment se referă la cărțile domnești de întărire a „milelor“ acordate bisericii cuprinzând scutirile de care se bucurau preoții care slujeau la Biserica Domnească din Câmpulung. Prevederile conținutului acestor cărți domnești sunt menționate de Ioan Răuțescu în Monografia „Câmpulung Muscel“ dar ele nu au fost publicate până în prezent.